

Odwzajemnienie miłości

Nurya Martínez-Gayol Fernández,
María Jesús Fernández, Ángel Cordovilla,
Fernando Millán

Odwzajemnienie miłości

Teologia, historia
i duchowość wynagrodzenia

WYDAWNICTWO KSIĘŻY SERCANÓW

TYTUŁ ORYGINAŁU: *Retorno de amor.*
Teología, historia y espiritualidad de la reparación

© Ediciones Sigueme S.A.U., 2008

TŁUMACZENIE Z JĘZYKA HISZPAŃSKIEGO
Marta Poznańska

REDAKCJA
Wydawnictwo DEHON

PROJEKT OKŁADKI
Beata Bąk

KOREKTA JĘZYKOWA
Monika Ślizowska

SKŁAD I ŁAMANIE
Barbara Kerschner

NIHIL OBSTAT
ks dr hab. Stanisław Hałas SCJ

IMPRIMATUR
Kuria Metropolitalna
Kraków, 16.05.2012 r. Nr 1007/2012
bp Grzegorz Rys, wik. gen.

ISBN 978-83-7519-184-4

© 2011 Wydawnictwo Księży Sercanów DEHON
ul. Saska 2, 30-715 Kraków
tel./fax: 12 290-52-98
e-mail: dehon@wydawnictwo.net.pl
sprzedaz@wydawnictwo.net.pl
www.wydawnictwo.net.pl

Druk: Drukarnia Know-How, Kraków 2012

SPIS TREŚCI

WSTĘP DO WYDANIA POLSKIEGO	11
WSTĘP	15
WPROWADZENIE. WYNAGRODZENIE: SŁOWO, HISTORIA, ŻYCIE – Nurya Martínez-Gayol Fernández	19

CZĘŚĆ I

TEOLOGIA I HISTORIA

ROZDZIAŁ 1

DROGA ZBAWIENIA – Ángel Cordovilla Pérez	27
1. Pytanie o zbawienie dzisiaj	28
2. Jedność doświadczenia a wielość wyrażeń	33
2.1. Pierwotne doświadczenie zbawienia	35
2.2. O zbawieniu mówi się na wiele sposobów	35
3. Historia ludzkości jako historia Boga	36
3.1. Bóg w historii i człowiek w Bogu	36
3.2. Cel i sens historii	39
3.3. Chrystus jako alfa i omega historii	41
3.4. Trynitarny rytm historii	43
4. Historia zbawienia i tajemnica trynitarna	46
4.1. Projekt Ojca i boska pedagogia	47
4.2. Pełnia czasów w przyjściu Syna	50
4.3. Droga do wypełnienia świata przez Ducha	80
5. Podsumowanie.....	90

ROZDZIAŁ 2

WARIACJE NA TEMAT POJĘCIA WYNAGRODZENIA – Nurya Martínez-Gayol Fernández	91
1. Znaczenie pojęcia	93
2. Biblijne korzenie terminu „wynagrodzenie”	93
2.1. Teksty w Starym Testamencie.....	94
2.2. Teksty w Nowym Testamencie	117
3. Wynagrodzenie w patrystyce.....	132
3.1. Ireneusz z Lyonu (II-III wiek).....	133
3.2. Tertulian (160-220)	140
3.3. Święty Ambroży (340-397).....	142
3.4. Święty Augustyn (354-430)	143
4. Wynagrodzenie w scholastyce.....	146
4.1. Święty Anzelm (1033-1109).....	147
4.2. Święty Tomasz (1227-1274)	150
4.3. Święty Bonawentura (1221-1274).....	155
4.4. Sobór Trydencki	157
5. Punkt załamania wobec ukształtowania nowożytnego pojęcia	159

CZEŚĆ II

HISTORIA I DUCHOWOŚĆ

ROZDZIAŁ 3

PREHISTORIA DUCHOWOŚCI WYNAGRADZAJĄCEJ. PATRYSTYKA I ŚREDNIOWIECZE – Nurya Martínez-Gayol Fernández ...	169
1. Patrystyka. Otwarty bok, źródło życia.....	171
2. Średniowiecze. Epoka Serca Jezusa	180
2.1. Okres przejściowy. Powolne zbliżanie się ku Sercu	183
2.2. Wiek XII. Wejście w Serce i odwzajemnienie miłości	187
2.3. Mistycy i powiernicy Serca. Od ofiary do wymiany serc (1200-1350).....	195
2.4. Wiek XIV-XV. Serce w powszechnym rozwoju dociera do sfery publicznej	228

ROZDZIAŁ 4

HISTORIA DUCHOWOŚCI WYNAGRADZAJĄCEJ. NOWOŻYTNOŚĆ
I WSPÓŁCZESNOŚĆ – María Jesús Fernández Cordero ... 247

1. Interioryzacja wynagradzającego spojrzenia
poprzez rozpowszechnienie modlitwy myślniej
i doświadczenia mistycznego 248
  - 1.1. Nowe czasy 248
  - 1.2. Korzenie mistyki hiszpańskiej XVI wieku.
Wkład „rozmyślania” 250
  - 1.3. Ignacy Loyola, serce *redamatio* 254
  - 1.4. Święty Jan z Ávili – wejść w Serce Chrystusa.
Modlitwa wstawiennicza i ofiara kapłańska 261
  - 1.5. Święta Teresa od Jezusa – mistyczna jedność
i *redamatio* 267
2. W ranie podziału. Ciało Chrystusa, Jego Serce
i rany, źródło wynagrodzenia 275
  - 2.1. W konstelacji Ignacego – modlitwa pierwszych
jezuitów 276
  - 2.2. Święta Maria Magdalena de Pazzi, *redamatio*
i odnowa Kościoła 280
  - 2.3. Ikonoklastyczna przemoc i sposoby wynagro-
dzenia związane z przemocą 285
  - 2.4. „Miłosne współcierpienie” i „bolesne współ-
radowanie się” św. Franciszka Salezego 288
3. Adoracja i wynagrodzenie w duchowości
francuskiej XVII wieku 292
  - 3.1. Pierre de Bérulle, adoracja i niewolnictwo... 292
  - 3.2. Adoracja i ofiarowanie w szkole francuskiej 298
  - 3.3. Święty Jan Eudes, wynagradzająca miłość
Serca Jezusowego 301
4. Ekspansja pobożności wynagradzającej
w religijności i nowych fundacjach religijnych.
Skupienie uwagi na Eucharystii 306
  - 4.1. Nabożeństwo czterdziestogodzinne 307
  - 4.2. Adoracja wynagradzająca w stosunku
do Eucharystii 309

5. Wydarzenie w Paray-le-Monial. Kult Najświętszego Serca Jezusa jako <i>redamatio</i> wynagradzające	315
5.1. Święta Małgorzata Maria Alacoque	315
5.2. Rozprzestrzenianie duchowości wynagradzającej	327
6. Od zatwierdzenia do kwestionowania i ciszy	327
6.1. Wpływ rewolucji francuskiej. Ryzyko odejścia od świata	327
6.2. XIX wiek. Wynagrodzenie skierowane w stronę aktywnego kompromisu z punktu widzenia życia zakonnego, życia świeckiego i pobożności ludowej	330
6.3. Dokumenty papieskie	333
7. Jan Paweł II i Benedykt XVI – drogi aktualizacji duchowości wynagradzającej	342
7.1. Jan Paweł II – wynagrodzenie, współpraca w odkupieńczym dziele Chrystusa	343
7.2. Benedykt XVI. Wynagrodzenie, wymiar i znak chrześcijańskiej nadziei	348
8. Inspiracje historyczne i wymóg aktualizacji	355

CZĘŚĆ III DUCHOWOŚĆ I LITURGIA

ROZDZIAŁ 5

LITURGICZNY WYRAZ WYNAGRODZENIA. ZADOŚĆUCZYNIENIE POKUTNE – Fernando Millán Romeral	359
Wprowadzenie	359
1. Krótki przegląd historyczny	364
1.1. Pokuta starożytna (publiczna albo kanoniczna)	365
1.2. Pokuta celtycka (taryfowa)	369
1.3. Pokuta prywatna	375
1.4. Myśl scholastyczna	378
1.5. Reforma protestancka	381
1.6. Sobór Trydencki	389
1.7. Okres potrydencki, cienie i blaski	396

2. W stronę nowej problematyki zadośćuczynienia	403
2.1. Interwencje Kościoła w naszych czasach.....	403
2.2. Kulturowe odrzucenie i osłabiona obecność	413
2.3. Głosy teologów	419
3. Od zadośćuczynienia do wynagrodzenia.	
Kilka wskazówek.....	424

ROZDZIAŁ 6

EUCHARYSTIA– MIEJSCE WYNAGRODZENIA

– Nurya Martínez-Gayol Fernández.....	431
1. „Więcej” miłości – Eucharystia i wynagrodzenie ..	433
2. Miłość trynitarna jako zrealizowana Eucharystia...	437
3. Ostatnia Wieczerza.....	441
3.1. Zwycięstwo miłości, która z zerwania stwarza komunię	442
3.2. Jaka jest odpowiedź Jezusa.....	446
3.3. Eucharystia – źródło miłości, jedności i braterskiej komunii.....	447
4. Cztery słowa miłości wynagradzającej.....	456
4.1. „Wziął”	456
4.2. „Dzięki Tobie składając... Błogosławił”.....	459
4.3. „Połamał go”	468
4.4. „... I rozdawał”	481
5. Ostatnie słowo... do Serca	488

WSTĘP DO WYDANIA POLSKIEGO

Gdy czytamy Nowy Testament, starając się coraz lepiej poznać Jezusa Chrystusa i Jego dzieło, coraz wyraźniej staje się dla nas jasne, że Jego życie, śmierć i zmartwychwstanie posiadają wymiar ofiarny. Jako Baranek paschalny wziął na siebie grzech świata, ofiarując się za nas i dla nas. Wylał za nas swoją drogocenną krew, aby obmyć nas z grzechu. Ten ścisły związek ofiarowania się Chrystusa w związku z ludzkim grzechem każe nam równocześnie widzieć w Jego ofierze wymiar ekspiacyjny, rozciągający się na całe Jego życie, którego zwieńczeniem jest krzyż.

Już wcześnie ojcowie Kościoła mówili o pewnej konieczności ofiary Chrystusa dla przebaczenia ludzkiego grzechu. Z biegiem czasu to przekonanie coraz bardziej dojrzewało. Działo się to szczególnie wtedy, gdy wielcy święci, zwłaszcza mistycy, zanurzeni w świętości Bożej, dostrzegali w świecie ogrom ludzkiego grzechu i zauważali jego destrukcyjny wpływ. Mamy więc tutaj do czynienia z pewnym pierwotnym doświadczeniem duchowym, które następnie stawało się źródłem inspiracji dla systematycznej refleksji teologicznej, starającej się ukazać jego znaczenie doktrynalne. Na gruncie doświadczeń duchowych i rozwijającej się teologii wyłoniły się praktyka i teologia wynagrodzenia, zyskujące stopniowo coraz więcej miejsca w życiu Kościoła, kształtując życie wiernych. Może zaskakiwać, że trzeba było stosunkowo wiele czasu, by ta problematyka osiągnęła taką dojrzałość, że mogła stać się propozycją

o charakterze uniwersalnym. Dokonało się to w kontekście doświadczenia duchowego i mistycznego św. Małgorzaty Marii Alacoque oraz włączenia go bardzo ściśle w kult Najświętszego Serca Jezusa, by decydować o jego popularności, żywotności i wyraźnym oddziaływaniu formacyjnym w życiu świętych. Od tego czasu wynagrodzenie stanowi stały element duchowego doświadczenia w Kościele oraz wpisuje się w jego przesłanie zbawcze, łącząc się z wieloma prawdami wiary i z licznymi praktykami pobożnymi, na przykład z Komunią Świętą wynagradzającą.

Niestety, w ostatnim czasie teologia wynagrodzenia nie spotyka się z adekwatnym przyjęciem w pobożności chrześcijańskiej i nie budzi większego zainteresowania wśród teologów. Wpływają na to liczne powody, zbieżne z racjami, które przyczyniły się do powstania idei wynagrodzenia, a mianowicie osłabia się podstawowe rozumienie grzechu jako obrazy Boga oraz ofiarniczo-ekspiacyjne rozumienie życia i śmierci Chrystusa. Te podstawowe prawdy ulegają dzisiaj bardziej lub mniej świadomemu pomniejszeniu, niekiedy także pod pozorem szukania ujęć bardziej adekwatnych, zwłaszcza w dziedzinie soteriologii. Z tego powodu staje się także trudne mówienie o wynagrodzeniu w odniesieniu do życia chrześcijańskiego.

Nie wchodzimy w tym miejscu w wyjaśnienia dotyczące teologicznego rozumienia wynagrodzenia, ponieważ traktuje o nim niniejsza publikacja, wszechstronnie ujmująca zarówno jego aspekt historyczny, jak i systematyczny. Lektura pozwoli uważnemu czytelnikowi osiągnąć znaczący stopień zrozumienia zagadnienia. W tym miejscu zwracam uwagę tylko na ważność zagadnienia, na którą wskazują sformułowane tutaj uwagi. W wynagrodzeniu mamy więc przede wszystkim do czynienia z bogatym doświadczeniem duchowym, którego przedmiotem jest zbawcze dzieło Chrystusa. W dzisiejszych czasach, kie-

dy to zwraca się tak wielką uwagę na doświadczalny punkt wyjścia w duchowości, pobożności i teologii, jest to szczególnie ważne i godne odnotowania. Nie mamy w tym wypadku do czynienia z jakąś ideą wymyśloną przy biurku teologa, ale z dotknięciem czegoś w rodzaju żywej świętości. Za tą świętością stoją równie żywi ludzie, którzy na gruncie swojej wiary w Jezusa Chrystusa starają się wydobyć z niej bezpośrednie konsekwencje dotyczące swojej egzystencji i twórczo wprowadzić je w życie, dążąc do wspólnoty z Bogiem w Kościele.

W duchowym doświadczeniu wynagrodzenia warto zauważenia jest także to, że ma ono charakter dogłębnie eklezjalny i wspólnotowy. Wynagrodzenie od samego początku było widziane przez jego propagatorów, zwłaszcza w ramach kultu Najświętszego Serca Jezusa, jako czynnik „naprawczy” porządku eklezjalnego i społecznego, oparty na bezpośredniej relacji z Bogiem, wyrażającej się w „czynnej” miłości. Wynagrodzenie ściśle łączy zatem swoje podstawowe odniesienie teocentryczne, uznane za pierwotne i formujące, z odniesieniem antropologicznym. Na tym gruncie okazuje się, że zwłaszcza kult Najświętszego Serca jest wyjątkowo otwarty na nowe potrzeby duchowe oraz wyzwania, niesione przez sytuację duchową poszczególnych epok, i spójnie wpisuje się w działania zmierzające do ich ukierunkowania na Boga.

Innym ważnym elementem, ukazującym wyjątkowe znaczenie wynagrodzenia w doświadczeniu duchowym chrześcijanina, jest jego ścisły związek z podstawowymi prawdami wiary i głównymi obszarami doświadczenia chrześcijańskiego. Łączy się on z doktryną dotyczącą Jezusa Chrystusa jako Zbawiciela, Trójcy Świętej, sakramentów pokuty i Eucharystii. Ta doktryna kształtuje doświadczenie osobiste i eklezjalne dotyczące rozumienia łaski, miłości, grzechu, pojednania, zaangażowania w doczesne sprawy

Kościola i społeczeństwa, a także eschatologicznego ukierunkowania w przeżywaniu codzienności. Wynagrodzenie spójnie przeżywane wpisuje się więc w całość doświadczenia chrześcijańskiego, nadając mu właściwą konsystencję duchową o dużym oddziaływaniu w sferze widzialnej. Że jest to faktem, widzimy zwłaszcza bardzo wyraźnie w ramach kultu Najświętszego Serca Jezusa, który w wielu pokoleniach chrześcijańskich i w życiu wielu świętych pokazał, że te ogólne prawdy są rzeczywiście prawdami dogłębnie osobowymi i egzystencjalnymi.

Niniejsza publikacja ukazuje w sposób pogłębiony wszystkie aspekty, na które zwracam uwagę w tym wstępie. Jest warta dużej uwagi, ponieważ wszechstronnie podejmuje zagadnienie wynagrodzenia, wskazując na możliwości jego zaktualizowanego przeżywania w ramach duchowości chrześcijańskiej i w życiu Kościoła. Uważna lektura tej książki może mieć duże znaczenie dla kształtowania pobożności chrześcijańskiej, w której pojawia się wynagrodzenie. Dotyczy to zwłaszcza kultu Najświętszego Serca Jezusa, w którym wynagrodzenie stanowi jeden z zasadniczych filarów i decyduje o sile jego oddziaływania. Bogate uzasadnienie teologiczne wynagrodzenia wraz z pokazanymi możliwościami jego wykorzystania czyni tę publikację szczególnie wartościową dla czcicieli Najświętszego Serca Jezusa, którzy nie boją się wyzwania, jakie stawiają prace teologiczne. Przede wszystkim powinni do niej sięgnąć wszyscy pracujący nad aktualizowaniem i propagowaniem kultu Serca Bożego w Kościele.

ks. Janusz Królikowski

WSTĘP

Wybierając tytuł *Odwzajemnienie miłości*, chcieliśmy po pierwsze podkreślić to, co w działaniu Boga wobec istoty ludzkiej jest niezbędne do pojęcia najgłębszego, prawowitego i pełnego sensu pojęcia *wynagrodzenie*, wokół którego obraca się nasze rozważanie. Po drugie zaś, chcieliśmy przetłumaczyć to pierwotne słowo, pierwsze i najstarsze źródło, poprzez które tradycja chrześcijańska odnosiła się do idei wynagrodzenia, a mianowicie: *redamatio*.

Dzięki temu, jak sądzimy, możemy ująć nasze studium w dwie ramy związane z dwoma podstawowymi przekonaniem. Pierwsze z nich mówi, że początek każdego ruchu wynagradzającego znajduje się w Bogu i jedynie przyjmując Jego łaskę i włączając się w Jego oddanie, można nań odpowiedzieć. Drugie w pewnym sensie przekracza pierwsze, stwierdzając, że w ostatecznym wymiarze, kiedy mówimy o „wynagrodzeniu”, chodzi o miłość, „nadmiar miłości”.

Chcemy tu zaprosić czytelnika do wejścia w świat, w którym spotykają się historia, doświadczenie, rozważanie, misja oraz rytuał i który towarzyszy drodze słowa, będąc przeżyciem i sensem dla wielu mężczyzn i kobiet, podtrzymując narodziny duchowości, żyjącej i starającej się dawać życie jako dar Ducha podarowany Kościołowi pod postacią charyzmatu.

Być może nie istnieje lepsze wprowadzenie w ten temat niż ten piękny i głęboki tekst Klemensa Aleksandryjskiego, który pomoże nam postawić pierwsze kroki w *odwzajemnieniu miłości*.

Wpatruj się w tajemnice miłości, a wtedy będziesz oglądał Iono Ojca, o którym tylko Syn jednorodzony powiedział. Bóg sam jest miłością i przez miłość dał się nam poznać. To, co jest w Nim niewypowiedziane, jest Ojcem; to, co z nami współczuje, stało się matką. W Ojcu przez miłość poczęły się cechy niewieście; a wielkim dowodem na to jest Ów, którego Ojciec zrodził z siebie; owoc zaś, zrodzony z miłości, sam jest miłością. Dlatego też sam zstąpił na ziemię; dlatego stał się człowiekiem; dlatego z własnej woli wycierpiał los człowieczy, aby przyjąwszy na siebie miarę niemocy nas – ludzi, których umiłował, udzielić nam w zamian miary swojej mocy. A gdy miał już się ofiarować i siebie samego wydać na okup, zostawił nam Nowe Przymierze: „Miłość swoją daję wam”. A jakaż jest ta miłość i jak wielka? Za każdego z nas oddał Życie, godny okup za wszechświat cały. Za to żąda od nas, byśmy wzajemnie oddawali życie jedni za drugich (*Który człowiek bogaty może być zbawiony?*, 37, 1-5).

Na zakończenie trzeba zaznaczyć, że publikacja tej książki była możliwa dzięki współpracy ze świeckim Instytutem Siervas Seglares de Jesucristo Sacerdote, instytucji, która patronowała rozważaniom wokół tematu „wynagrodzenia” w ramach prac przygotowujących do swojego VII Generalnego Zgromadzenia i zaprosiła wielu profesorów Wydziału Teologii Uniwersytetu Pontificia Comillas w Madrycie do współpracy pod kierunkiem Nuryi Martínez-Gayol, siostry zakonnej ze zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusa. Pozostali autorzy publikacji to profesorowie teologii dogmatycznej: Ángel Cordovilla, kapłan diecezji Salamanki, i Fernando Milen,

karmelita i generalny przełożony zakonu, oraz profesor historii Kościoła, María Jesús Fernández Cordero z Instytutu Siervas Seglares de Jesucristo Sacerdote.

Niniejsza książka nie kończy się wraz z ostatnią stroną. Wręcz przeciwnie, stanowi ona niecierpiące zwłoki zaproszenie do poszukiwania nowych możliwości w przeżytych doświadczeniach charyzmatu wynagrodzenia; możliwości, które zaangażują nas w misję jedyne i prawdziwego Naprawcy.

WPROWADZENIE

Wynagrodzenie: słowo, historia, życie

Nurya Martínez-Gayol Fernández

Wynagrodzenie. Słowo. Każde *słowo* ma swoją *historię*, a *historię* buduje się, wyraża, opowiada i pamięta za pomocą *słów*. Ponadto za każdym słowem i jego szczególną historią kryje się *życie*. Dlatego poprzez każde słowo i jego historię ukuwa się niezatartą pamięć tego, co przeżyte, rozważa się i myśli nad jej sensem, żeby uczynić ją przede wszystkim „zdolną do życia”, a przez to dostępną i zrozumiałą dla mężczyzn i kobiet we wszystkich czasach i we wszystkich miejscach.

Trzymamy w ręku dzieło, którego centrum stanowi jedno słowo. Słowo, które stało się kluczowym odniesieniem dla wielu pokoleń wierzących. Słowo, które przyciągało i wzbudzało emocje, ale też odrzucało i budziło niechęć. Słowo, które rozpalało sumienia i serca, było śpiewane, za jego pomocą modlono się, recytowano je; słowo, które utwierdzało w wierze poza wszelką logiką, a także stopniowo precyzowane weszło do terminologii prawnej i zawęziło się w granicach tego, co rygorystycznie normatywne. Słowo, które budziło marzenia i skłaniało

do płaczu. Słowo, które zyskało nieśmiertelność, stając się duszą wielu instytucji, ale również skostniało, kiedy przestało się o nim myśleć; kiedy przestało być odnawiającą i kreatywną siłą w życiu, a stało się pociskiem albo narzędziem sądowym i miarą sprawiedliwości przy wykonywaniu kary śmierci. Jednakże to słowo zaprasza nas i chce być wysłuchane w swojej własnej historii i w smudze słów, życia i historii, które z niego wyrosły, ostatecznie zapuściły w nie swoje korzenie i jemu zawdzięczają swoją urodzajność.

„Chrześcijańskie pojęcie wynagrodzenia” przekształciło się w hasło o złej sławie, zapewne z powodu skomplikowanego biegu historii pełnego zmiennych kolei losu, w których spotykały się ze sobą wydarzenia religijne i kulturalne, polityczne i dogmatyczne, psychologiczne i duchowe. Na przestrzeni historii Kościoła pojęcie to było ujmowane z różnych perspektyw, tworząc tym samym dużą różnorodność obrazów Boga. Być może w ostatnich wiekach na światło dzienne wyszła najmroczniejsza historia, redukująca i zniekształcająca pojęcie, tworząca czasem zafalszowaną i „mało chrześcijańską” wizję Boga. Z tego powodu obecnie ten, kto był znawcą i dłużnikiem teologii przedsoborowej i nauczania duchowości wynagradzającej, które rozwinęły się w XVIII i XIX wieku, zapyta się zdziwiony o sens, sposób i zasadność poświęcania temu pojęciu odrębnego studium, a co więcej, czynienia tego z zamiarem powrotu do niego. Ponadto na korzyść tych wątpliwości przemówi argument w postaci wyraźnej nieobecności tego słowa w Nowym Testamencie.

Jednak wydało nam się, że jeśli słowo „wynagrodzenie” było używane w ciągu wieków, żeby uświadamiać kluczowy wymiar chrześcijańskiego rozumienia zbawienia, jeśli mogło dodawać otuchy życiu osoby wierzącej, ożywiać mistykę i duchowość w ciągu wieków, to nie

mogło to być dziełem przypadku. Być może mamy do czynienia z jednym z tych pojęć, które w spontaniczny sposób łączą ludzkie doświadczenie z wiarą chrześcijańską, antropologię z dogmatyką, wewnętrzność tajemnicy i zewnętrzność praktyki.

Z drugiej strony, wystarczająco odlegli od czasów rozwoju tego pojęcia w nowożytności, spotykamy się z terminem, którego bogactwa semantycznego w znaczeniu antropologicznym nie można pominąć. Właściwie od II Soboru Watykańskiego pomijano go milczeniem, przez co młode pokolenia nie znają wszystkich tych bardziej lub mniej pomyślnych głosów, które budzą nieufność starszych.

Z tego powodu być może nasza epoka będzie „właściwym czasem”, żeby spojrzeć wstecz, przypomnieć to pojęcie, zagłębić się w jego historię i prehistorię, próbując przywrócić wierze Kościoła wartościowe elementy, które w ciągu wieków utrzymywały żar wyznania wiary związany z pragnieniem „wynagradzania”.

Książka ta chce być pierwszym krokiem w wypełnianiu tego zadania, pierwszą próbą przybliżenia terminu „wynagrodzenie”. Po pierwsze jako przedmiotu refleksji – dlatego ujmowanego z perspektywy teologicznej; po drugie jako słowa, które ma własną historię – stąd przybliżenie z perspektywy historycznej; i wreszcie z uwagi na to, że mamy do czynienia ze słowem żywym – które sytuuje się wewnątrz dynamizmu historiozbawczego, a co za tym idzie – przekazuje wyraźne pragnienie zwrócenia wszystkiego w stronę Boga – z perspektywy liturgiczno-duchowej. W rezultacie czytelnik spotka się z tekstem złożonym z trzech większych części, które odzwierciedlają trzy perspektywy ujęcia tego zagadnienia: *historyczno-teologiczną* (część I), *historyczno-duchową* (część II) i *liturgiczno-duchową* (część III).

Teologia i historia

W pierwszej części staraliśmy się usytuować słowo w jego kontekście teologicznym. To znaczy w konstelacji kategorii, za pomocą których teologia w ciągu wieków usiłowała wyjaśnić chrześcijańskie zbawienie. Nie można przy tym zapomnieć, że ta sama kategoria ewoluowała w czasie, sytuując się w tym czy innym miejscu tego wielkiego pola semantycznego, które wiąże się z pojęciami opisującymi kwestię zbawienia (*Droga zbawienia* i *Wariacje na temat pojęcia wynagrodzenia*, rozdziały pierwszy i drugi).

Historia i duchowość

W drugiej części chcemy pokazać obecność pojęcia *wynagrodzenia* w historii oraz zilustrować, jak w pewnym sensie tworzy ono *historię duchową*, osobliwy sposób pojmowania świata i istoty ludzkiej w relacji z Bogiem. Uwzględnimy tu nie tylko samą *historię pojęcia*, ale także sposób, w jaki historia w ogóle, a szczególnie historia Kościoła wywoływała zmiany w pojmowaniu go, podkreślając niektóre wymiary ze szkodą dla innych, które odchodzą w zapomnienie, a nawet skłaniając do lektur, które je zniekształcają. Zarys czasowy w tej części naszej pracy wytyczą liczne postaci, które nawet dużo wcześniej, zanim duchowość wynagrodzenia została rozpoznana jako taka, tworzyły pewnego rodzaju galerię figur wynagrodzenia, istniejącą od jej zarania do wyznaczenia jej granic, rozkwitu i zawężenia (*Prehistoria...* i *Historia...*, rozdziały trzeci i czwarty).

Duchowość i liturgia

Słowo, historia, życie. Nasze zainteresowanie zgłębieniem początków, umiejscowieniem we właściwym środowisku i adekwatnym kontekście, śledzeniem rozwoju pojęcia „wynagrodzenie” oraz „jego historii” nie jest tylko kwestią archeologiczną. Zrekonstruować, odbudować, odnowić, zintegrować etc. to terminy, które będą nam towarzyszyć na tych stronach jako nieomyślne znaki tego, że mamy do czynienia z żywą rzeczywistością, ostatecznie zakorzenioną w samej naturze istoty ludzkiej i jednocześnie określającą boskie pragnienie dla zranionego i pękniętego wszechświata. Wszystko to trzeba przeżyć i nadać temu sens. Z tego powodu wynagrodzenie odnajdzie w sakramentach odpowiednie miejsce, ażeby w sposób liturgiczny wyrazić „dramat” historii zbawienia („pokuta” i „Eucharystia” jako liturgiczne celebracje i przestrzeń wynagrodzenia, rozdziały piąty i szósty).

Książka kończy się, w rzeczywistości się nie kończąc; bez *Epilogu* i podsumowania. Chcemy w ten sposób wyrazić naszą świadomość tego, że to dopiero początek owej drogi. Wciąż pozostało wiele do zgłębienia, wiele dziedzin do zbadania, wiele aspektów do przestudiowania, przemyślenia, zrekonstruowania... Horyzont rozszerza się przed nami każdego dnia i zwielokrotniają się możliwości życia i refleksji, które oferuje nam to pojęcie.

Z tego względu koniec książki musi pozostać otwarty. Otwarty na życie, otwarty na historię, na myśl teologiczną i duchową, ale także na osobiste doświadczenia każdego z czytelników. Wszystko to przyniesie spełnienie naszemu *odwzajemnieniu miłości*.